

Seferilik ve Namaz

Seferin Anlamı ve Müddeti

Sefer ve Müsaferet, lügatta herhangi bir mesafeye gitmektir. Bunun karşıtı "ikamet"dir. Din yönünden sefer, belli bir uzaklığa gitmektir. Bu da orta bir yürüyüşle üç günlük (onsekiz saatlik) bir uzaklıktan ibarettir, Buna: "Üç merhale" de denir. Orta yürüyüş, piyade yürüyüşüdür. Kafiye halinde develerle olan yürüyüşlerde ise orta yürüyüş, deve yürüyüşüdür.

Denizlerde de, yelken gemileri ile havanın mutedil olması esas alınır. İşte karalarda böyle bir yürüyüşle, denizlerde de mutedil bir havada yelkenli bir gemi ile onsekiz saat sürecek bir uzaklık "Sefer Müddeti" sayılır.

Demek ki bu yolun yalnız gidilecek mesafesi muteberdir. Yoksa gidip dönülmesine ait mesafesi muteber değildir.

Vatanında veya vatan hükmünde olan bir yerde oturan kimseye "Mukîm" denir. Böyle bir yerden çıkıp en az onsekiz saatlik bir mesafeye gitmeye başlamış olan kimseye de, din deyiminde "Misafir=Yolcu" adı verilir.

Yolculuk hali, esasen zorluk ve sıkıntıdan boş kalmaz. Bunun için dinimiz yolcular için bazı kolaylıklar göstermiştir. Yolculukda gece-gündüz devamlı olarak yola devam edilemez. Dinlenmeye ihtiyaç görülür. Bunun için fıkıh kitaplarında üç gün üç gece diye sefer müddetini göstermek buna aykırı değildir. Bu bakımdan bir günlük normal yürüyüş, ortalama olarak altı saat kabul edilmiştir. Bazı yolculuklarda zahmet ve meşakkat olmasa da, hüküm şahsa değil, cinse göre olacağından sefer hükmü bütün yolculuk hallerini kapsar.

Fıkıh alimlerinden bazılarına göre, sefer müddeti onsekiz fersahlık bir mesafeden ibarettir. Bir fersah, üç mil ve her mil de 20 dakika sürecek olsa, onsekiz fersah "18" saat etmiş olur. Bir fersah, on iki bin adım, bir mil de dörtbin adım sayılmaktadır. Bununla beraber fersahlar düz yerler ile dağlık yerlerde ve dereliklerde bulunan durumlara göre değişir. Düz bir arazide bir fersah mesafe bir saatte alınabileceği halde, dağlık bir yerde böyle bir mesafe bir saatte alınamaz. Onun için bu konuda fersah bir ölçü sayılmamalıdır. Şu da var ki, fersah esas alındığı takdirde bir çok meseleler çözümlenmiş olur.

Örnek: Tren ve uçakla olan yolculuklarda, gidilecek yerin kaç fersah olduğu göz önüne alınır. En az onsekiz fersahlık bir mesafeye gidilecek olursa, sefer müddeti gerçekleşmiş olur. Sefer hükmü uygulanmaya başlar. Böylece taşıtların yürüyüş halini göz önünde bulundurmaya gerek kalmaz. (Doğrusu üç İmam da bu fersah şeklini kabul etmişlerdir. İmam Malik ile İmam Ahmed'e göre, sefer müddeti "16" fersahdır. On altı fersah da 48 mildir. Bir mil ise altı bin el arşındır. Buna göre sefer müddeti, seksen kilometre ile altıyüz kırk metreye ulaşmış olur. İmam Şafî'nin ilk görüşüne göre bir gün bir gecedir. Son görüşüne göre ise, "48" mildir.)

Gidilecek bir yerin hem karadan, hem de denizden yolu bulunsa, yolcunun gideceği yol esas alınır. Bir beldeye deniz yolu ile on iki saatte ve kara yolu ile onsekiz saatte gidilecek olsa, karadan gidenler misafir sayılır, denizden gidenler sayılmaz. O yerin karadan iki yolu bulunduğu takdirde de hüküm böyledir. Sefer mesafesinde bulunan yoldan gidenler ancak misafir sayılır.

Yolculuk hükmünün uygulanması, oturulan yerin yola çıkıldığı yöndeki evlerinden ayrıldıktan ve en az üç günlük bir vere gidilmesine niyet edildikten sonra başlar. Onun için bu evler tamamen geçilmedikçe ve sefere niyet edilmedikçe, sefer hali başlamış olamaz.

Bir beldenin kenarlarında olup "Fina-i Mısır" denilen yerler de o beldeden sayılır. Bunlar çoğunlukla bir ok atımından (dört yüz adımdan) az bir mesafe teşkil ederler. Belde ile bunlar arasında tarlalar ve bostanlar bulunmadıkça beldenin ekleri ve tamamlayıcıları sayılırlar. Onun için bunları da geçmek gerekir ki, yolculuk hükmü başlamış olsun.

Şehrin dışındaki bağlar ve bostanlar, bekçilere ve bostancılara ait ev ve kulübeler şehirden sayılmaz.

Seferin Hükümleri

Yolcular hakkında bir takım kolaylıklar ve ruhsatlar gösterilmiştir. Şu uygulamalar bu kolaylıklardandır: Ramazan ayında yolculuk halinde bulunan kimse için, orucu sonraya bırakmak mubahtır. Misafirler (yolcular) için mestler üzerine mesih üç gün üç gecedir. Misafir dört rekat farz namazlarını iki rekat olarak kılar. Buna: "Kasr-ı Salat" denir. Biz Hanefilerce, misafirin böyle namazını kısaltması gerekir. Buna aykırı olarak bu farzların dört rekat olarak kılınması mekruhtur. Bununla beraber iki rekat kılıp da teşehhüde bulunduktan sonra iki rekat daha kılacak olsa, farzı yerine getirmiş olur. Bu son iki rekat nafile sayılır. Ancak selamı geciktirmiş olmasından dolayı hata işlemiş olur. Fakat birinci teşehhüdü terk etse veya önceki iki rekatta kıraatta bulunmamış olsa, farzı yerine getirmiş olmaz. Sabah ve cuma namazlarında da hüküm böyledir.

"Kasr-ı Salat=Namazı kısaltmak", Peygamber Efendimizin hicretlerinin dördüncü yılında meşru kılınmıştır. Meşru oluşu, kitab, sünnet ve ümmetin icmai ile sabittir. (İmam Şafî'ye göre misafir (yolcu) olan kimse serbesttir. Dilerse dört rekatlı farzları dört rekat olarak kılar)

Misafir kimse, vatanına dönünce yolculuk hükmünden çıkar. Vatanında beklemeyi niyet etmesi şart değildir. Fakat kendi asıl vatanından başka bir yere gidip orada niyetsiz olarak beklemekle misafir olmaktan çıkmaz. Ancak en az onbeş gün bu beldeye oturmaya niyet ederse, o zaman sefer hükmünden çıkar. Onbeş günden az ikamete (oturmaya) niyet etse veya ayrı ayrı iki beldeye onbeş gün ikamete niyet edip bunlardan yalnız birinde onbeş gün durmasa, misafirlik hükmü son bulmaz.

Bir misafir, bulunduğu yerde onbeş gün durmayı niyet etmeyip bugün, yarın çıkacağım diye uzun zaman orada kalacak olsa, yine misafirlik hükmünden çıkmaz. Öyle ki, bir beldeye gidip belli bir işini gördükten sonra dönmek kararında olan bir kimse, o işin onbeş günden az bir zamanda yapılamayacağını bilmedikçe yine sefer hükmünden çıkmaz, mukim sayılmaz. Eğer onbeş günden önce bitmeyeceğini biliyorsa, niyet etmese bile mukim sayılır.

Sahrada ikamete niyet sahih değildir. Ancak göçebe halinde olup çadırlarda oturanlar, kendilerine ve hayvanlarına onbeş gün yetecek yiyecek ve içecekleri bulunduğu takdirde, saharalarda onbeş gün oturmaya niyet ederlerse, mukim sayılırlar. Bu durumda onlar, bu yerden kalkıp onsekiz saatlik bir yere gitmeyi niyet etmedikçe, mukim olmaktan çıkmazlar.

Sefer ve ikamet hallerinde, kendisine uyulan kimsenin niyeti geçerlidir. Ona uyanın niyetine itibar yoktur. Onun için asker, kumandanının, köle efendisinin, işçi iş verenin, öğrenci hocasının, peşin olan nikah bedelini almış bulunan kadın, kocasının niyetine göre mukim veya misafir olur.

Sefer hususunda henüz buluş çağına ermemiş çocuğun niyeti geçerli değildir. Bunun için böyle bir çocuk hakkında sefer hükümleri uygulanmaz. Çünkü sefer hususunda, sefer müddeti olan bir mesafeye gitmeyi niyet etmek şart olduğu gibi, fikrinde özgür olmak ve buluş çağına da ermiş bulunmak şarttır. (Şafî'lere göre, mümeyyiz olan (kâr ve zararını seçen) çocuğun sefere niyeti geçerlidir, namazını kısaltabilir.)

Sefer halinde bulunan bir kimse, tabii bulunduğu şahsın niyetini, nereye kadar gideceğini bilmediği ve sorusuna da cevap alamadığı takdirde, üç günlük mesafeye gidinceye kadar namazlarını tam kılar; ondan sonra kısaltmaya (kasra) başlar. Düşman eline esir düşen bir müslüman hakkında da hüküm böyledir. Herhangi bir sebepten dolayı soru sorulamaması da soruya cevap alınmaması gibidir.

Dar-ı harbde (düşman yurdu içinde) askerin ikamete niyeti sahih değildir. Fakat güvenlik teminatı ile böyle bir bölgede bulunan müslümanların orada ikamete (onbeş günden fazla durmaya) niyet etmeleri sahihtir.

En büyük idareci de, sefer konusunda diğer insanlar gibidir. Buna göre bir idareci, sefer müddeti olan bir yolculuğa niyet etmeksizin memleketi dahilinde dolaşır dursa, namazlarını tam kılar. Fakat sefer müddeti olan bir yere gitmeyi niyet edip dolaşırsa, namazlarını kısaltır. Sahih olan budur. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve onun dört halifesi, Medine'den Mekke'ye gidince dört rekatlı farz namazları ikişer rekat olarak kılarlardı.

Namaz vakti devam ettikçe, misafirlik ve ikamet bakımından, namazın vasfı değişebilir; vakit çıkınca da, vasıf kararlaştırılmış olur. Bunlarda vaktin sonu, yani "Allahü Ekber" diyebilecek bir zamanın kalmamış olması muteberdir. Buna göre bir misafirin namazı, vakit henüz tamamen çıkmadan vatanına dönmesi ile veya bir yerde onbeş gün ikamete niyet etmesi ile namazı iki rekattan dört rekata döner. Fakat namazını henüz kılmadan vakit çıkıp da, ondan sonra vatanına dönse veya bir yerde onbeş gün ikamete niyet edecek olsa, artık bu namazı iki rekat olarak kaza eder, dört rekat olarak kaza etmez. Çünkü vaktin çıkması ile, namazın vasfı (misafir namazı olması) kararlaştırılmış olur.

Yolculuk halinde bulunan bir kadın haiz iken, gideceği yere üç günden az bir mesafe kaldığı esnada temizlenecek olursa, namazlarını tam olarak kılar.

Mukimin kazaya kalan namazları sefere çıkması ile, misafirin de kazaya kalan namazları ikamete niyet etmesi ile değişmez. Onun için ikamet halinde olan bir kimse, sefer halinde kazaya kalmış olan namazlarını ikişer rekat kılacağı gibi, sefer halinde bulunan kimse de, ikamet zamanında kazaya kalmış namazlarını dörder rekat olarak kılar.

Mukim misafire, misafir de vakit içinde mukime uyabilir. Şöyle ki: Bir mukimin vakit içinde olsun olmasın, misafire uyması sahihtir. Misafir iki rekati kıldıktan sonra selam verince, mukim kalkar ve kıraat yapmaksızın namazını tamamlar. Yanılsa da, bundan dolayı sehiv secdesi yapmaz. Çünkü bu mukim bir lâhık demektir. Lâhık bahsine bakılsın!

İmam olan misafirin, namazdan önce veya namazdan sonra cemaata dönerek: "siz namazınızı tamamlayın, ben misafirim," demesi müstahabdır: Misafire gelince: Bu da ancak vakit içinde mukime uyabilir. Bu halde dört rekatlı bir farz namazını mukim gibi tam olarak kılar, İmama vakit içinde uymakla farz namazı iki rekattan dört rekata dönmüş olur. Fakat vaktin dışında, yani kendisi misafir iken kazaya kalmış dört rekatlı bir namazında mukime uyması sahih olmaz. Çünkü böyle kazaya kalmış namazı, evvelki iki rekat olarak kararlaştırmıştır.

Misafir ile mukim, dört rekatlı bir namazı kazaya bırakmış olsalar, bu namazda misafir mukime uyamaz. Çünkü bu namaz, misafir için iki rekat olarak kararlaştırılmıştır. Onun için birinci oturuş misafir için farz olduğu halde, mukim için farz değildir, vacibdir. O halde farz namaz kılan, nafil namaz kılana uymuş olur ki, bu caiz değildir.

Misafir vakit içinde mukime uymuş iken namazı bozulsa bunu yine iki rekat olarak kılar. Çünkü onun imama uyması bozulmuştur.

Yolculuk veya yağmur sebebi ile iki vakit namazı bir vakitte kılmak caiz değildir. Yalnız hac mevsiminde Arafat'da öğle ile ikindi namazlarını öğle vaktinde ve akşam ile yatsı namazlarını Müzdelife'de yatsı vaktinde bir arada cemaatla kılmak caizdir. (Hac bahsine bakılsın!)

(Üç imama göre, bir özür sebebi ile, öğle ile ikindi veya akşam ile yatsı namazlarını öne almak veya geciktirmek suretiyle bir vakitte toplamak caizdir. Öğle namazı ile ikindi namazı öğle vaktinde kılınabileceği gibi, ikindi vaktinde de kılınabilir.)

Sefer hükümlerinin uygulanması hususunda, yolculuğun meşru olup olmaması arasında fark yoktur. Bunun için efendisinden kaçmış bir köle veya haksız yere kocasından kaçmış bir kadın sefer müddeti yola çıkınca namazını iki rekat kılar ve isterse orucunu da sonraya bırakabilir. (Üç İmama göre, böyle yolcular, misafirler hakkındaki kolaylıklardan yararlanamazlar. Onlar bu ihsana ehil değildirler.)

Yolculuğun Sona Erip Ermemesi

Asıl vatana dönmekle yolculuk hali sona erer. Orada ikamete niyet edilmesi gerekmez. İkamet vatanı böyle değildir, orada (en az onbeş gün) oturmaya niyet lazımdır.

Bir insanın doğup büyüdüğü veya evlenip içinde yaşamak istediği veya içinde barınmayı kastedip başka bir yere yerleşmek için gitmek istemediği yer, onun "asıl vatanı"dır!. Bir kimsenin böyle doğduğu, evlendiği, içinde yerleşmeye karar verdiği yer olmayıp yalnız içinde en az onbeş gün kalmak istediği yer de, onun için bir "İkamet Vatanı"dır. Yeter ki o yer, böyle oturmaya uygun olsun.

Bir misafir için, onbeş günden az oturmak istediği yerde onun "Sükna Vatanıdır". Buna itibar edilmez. Bununla vatan-ı aslî de değişmez, vatan-ı ikamet de değişmez. Burada yolculuk hükümleri uygulanır.

Asıl vatan, kendi misli ile bozulur, ikamet vatanı ile bozulmaz. Şöyle ki: Bir kimse içinde doğup büyüdüğü veya evlendiği yeri terk edip başka bir beldeye yerleşse, artık önceki vatanı, asıl olmaktan çıkar. Sonradan orada olsa, onbeş gün oturmaya niyet etmedikçe, farz namazlarını dörder rekat kılması gerekmez. Fakat asıl vatanından geçici olarak çıkıp başka bir yeri ikamet vatanı edindikten sonra asıl vatanına dönse, niyete muhtaç olmaksızın mukim olur, namazlarını tam olarak kılması gerekir.

İkamet vatanı, asıl vatanla ve diğer bir ikamet vatanı ile ve sırf yola çıkmakla bozulur, aralarında sefer mesafesi bulunması şart değildir. Örnek: Bir kimse yolculuğu sırasında bir beldeye bir ay kalmaya niyet edip bu kadar durduktan sonra tekrar yola çıksa veya diğer bir beldeye gidip orada en az onbeş gün oturmaya niyet etse, artık evvelki belde ikamet vatanı olmaktan çıkmış olur. Oraya tekrar dönmekle mukim olmaz. Orada mukim olabilmesi için tekrar en az on beş gün oturmaya niyet etmesi gerekir. Fakat ikamet vatanından ikamet müddeti içinde geçici bir iş için sefer müddetinden az bir kaç saatlik yola gidip dönmekle ikamet vatanı bozulmaz.

Vatanından çıkıp en az üç günlük uzaklıkta olan bir köye gitmek isteyen kimse, daha oraya gitmeden yolda bir beldeye onbeş gün oturmaya niyet etse, bir görüşe göre burası bir ikamet vatanı olur. Diğer bir görüşe göre ise, olmaz.

Vatanından sefer niyeti ile ayrılıp henüz üç günlük bir mesafe almadan vatanına dönmek isteğinde bulunan bir yolcu, dönüp daha vatanına gitmeden önce, geriye dönüşü ile namazlarını tam olarak kılmaya başlar. Çünkü böyle bir yolculuğu bozmakla yolculuk bırakılmış olur.

Bir misafir, içinde oturmak istemediği bir beldeye evlenecek olsa, bir görüşe göre mukim sayılır, diğer bir görüşe göre mukim sayılmaz. Tercih edilen görüş de budur.

İki beldeye birer zevcesi olan kimse, bunlardan herhangi birinin yanına giderse mukim sayılır. Fakat bunlardan biri vefat eder de, bulunduğu beldeye kendisine ev, bağ ve bahçe gibi şeyler kalacak olsa, oraya gitmekle mukim sayılmaz. Fakat diğer bir görüşe göre, orası yine onun vatanı sayılacağından mukim olmuş olur.

(Malikilere göre, bir yolcu gittiği yerde tam dört gün oturmaya niyet edip kendisine yirmi vakit namaz farz olacak bir durum olsa, mukim sayılır. Namazlarını kısaltamaz. Bu müddete, o yere fecrin doğuşundan sonra girdiği gün ile oradan çıkacağı gün dahil değildir.

İmam Şafî'ye göre, bir yerde, girip çıkma günlerinden başka, tam dört gün oturmaya niyet edilmesi, ikamet sayılır, namazlar orada kasredilmez (kısaltılmaz).

Hanbelilere göre de, bir yerde, oturmaya elverişli olmasa dahi, oturmaya niyet eden veya yirmi namazdan fazla farz bulunacak bir zaman durmaya niyet eden kimse mukim sayılır; namazlarını kısaltamaz.)

Kaynak: Büyük İslam ilmi hali. Ömer Nasuhi BİLMEN.